

El Rec Comtal: un gran equipament invisible

Antonio Alcántara | Mercè Aranda | Ernesto Morales

És juliol, el sol matiner brilla amb força i dins de l'aigua dues siluetes neden buscant aventures. Són l'Èric i el Hassan. Tenen 12 anys. L'un va a l'escola de Vallbona, i l'altre, a la de Can Sant Joan. En barris i ciutats diferents. Els dos nens, sense entendre de fronteres administratives, es troben per jugar allí on les ciutats es toquen i friccionen. Són al Rec Comtal.

El Rec Comtal era una estructura hidràulica que va funcionar fins al segle XIX com un dels principals abastadors d'aigua a la ciutat de Barcelona, i servia per regar i també per fer funcionar els molins construïts al llarg del seu traçat. El seu recorregut anava des de Montcada i Reixac fins a Ciutat Vella, passant per Nou Barris, Sant Andreu, i Sant Martí.

Encara en queda una part viva i amb aigua al barri de Can Sant Joan, a Montcada i Reixac, i a Vallbona, al districte barceloní de Nou Barris. A la perifèria de la perifèria. Allí on les ciutats estan cosides a pedaços i les fronteres físiques són ben visibles. Aquest canal d'aigua sempre ha format part de la vida i del paisatge del veïnat, que popularment el coneix com "la mina". Era l'espai on les dones feien el safareig i els

infants i joves l'utilitzaven per a l'esbarjo. Moltes persones que ara són avis i àvies del poble hi van aprendre a nedar.

Durant la dècada dels vuitanta i els noranta del segle XX, ha estat oblidat i ha tingut un manteniment minso per part de les administracions. Dos trams es van dignificar als anys noranta per la pressió veïnal. Tant al costat de la plaça Primer de Maig de Vallbona com el que hi ha al costat de la Casa de la Mina a Can Sant Joan. I fins al 2013 encara quedava en molt mal estat el tram situat entre Vallbona i Can Sant Joan. Sense il·luminació, amb perill de caure a la via del tren o a l'aigua i sent el camí natural de comunicació entre els dos barris, algunes veïnes quan eren adolescents tenien prohibit baixar a aquell espai perquè se'n deia que era "un camí de ionquis". I no es pot deixar de banda que encara queden trams del Rec Comtal dins de Vallbona que no han estat dignificats.

Gràcies a les reivindicacions veïnals (banys populars, recollides de signatures en línia, exposicions fotogràfiques...), aquest tram fronterer es va recuperar com a bé comú, paratge natural, patrimoni històric i element d'identitat veïnal. Actual-

■ **Antonio Alcántara**, educador social, activista veïnal i professor de la Facultat d'Educació de la UB. Col·legiat 10016.

■ **Mercè Aranda**, educadora social, activista veïnal i membre de Tata Inti SCCL.

■ **Ernesto Morales**, treballador social, activista veïnal i coordinador de l'Escola de l'IGOP-UAB.

**El Rec Comtal permet
millorar la qualitat de
vida dels barris des de
l'educació, la cultura,
el medi ambient, la
participació ciutadana i
l'economia social.**

ment, permet millorar la qualitat de vida dels barris des de l'educació, la cultura, el medi

ambient, la participació ciutadana i l'economia social.

Una vegada finalitzada l'obra d'aquest tram, al voltant del 2017, es va iniciar el projecte d'acció comunitària "El Rec es mou!", amb activitats destinades al públic familiar i juvenil durant els caps de setmana d'estiu. Part dels treballadors són joves dels barris del voltant del Rec. Ho finança el Consorci del Besòs i s'emmarca en la Taula Comunitària pel Rec Comtal, formada per entitats, serveis i administracions de la zona de Montcada, Nou Barris i la resta de barris de Barcelona per on passa el Rec Comtal. En aquest espai es coordinen diverses propostes de treball impulsades per agents diversos com l'observatori de la natura, jornades formatives o accions culturals. I alhora es fa el seguiment dels perills que té el Rec Comtal i que el poden fer desaparèixer. L'especulació amb els terrenys de l'última finca cultivada de Barcelona coneguda com el horts de la Ponderosa i que es reguen amb l'aigua del Rec, el soterrament de la línia de tren R2 o l'ús abusiu de l'espai que es viu a l'estiu.

**Un gran
espai públic
per construir
cohesió**

El major equipament dels nostres barris i les nostres ciutats és, o de fet ho podria ser, el mateix carrer i l'espai públic. D'aquí la importància de fer apostes per impulsar l'acció comunitària a llocs com el Rec Comtal. L'acció comunitària té com a objectiu millorar les condicions de vida de la gent, a partir del foment i dinamització de les seves relacions, orientant-les cap a la cooperació, plantejant estratègies d'inclusió en sentit ampli incorporant-hi tothom i no treballant només amb els més capaços) i treballant per al seu apoderament, autoorganització i autonomia.

El Rec Comtal el podem classificar dins d'aquests "grans equipaments invisibles" amb un important potencial per a l'acció comunitària. Es tracta d'espais de relació i interacció entre les persones i grups, i a la vegada són un bé comú clau per al nostre benestar i la nostra salut, ja que constitueixen part del medi ambient, dels nostres espais de vivència i convivència quotidiana.

Per optimitzar les oportunitats que ens aporta un espai com aquest, on l'acció comunitària pot tenir un paper clau, cal una intencionalitat per generar aquest procés; un procés que possibilitarà millorar les dimensions

**El Rec Comtal el podem
classificar dins d'aquests
“grans equipaments
invisibles” amb un
important potencial per a
l'acció comunitària.**

física i simbòlica de l'espai i, així, generar també noves oportunitats per al territori, des del punt de vista de la generació de coneixement, la promoció de la salut o fins i tot la promoció de l'economia solidària.

La seva dimensió física té a veure amb el mateix espai físic, amb la seva preservació i cura perquè sigui un espai natural, cuidat i estimat per aquelles persones que en fan ús, sense eximir de responsabilitats les administracions públiques. Aquesta cura i vetlla col·lectiva pot ser, i ha de ser, un objectiu en si mateix, en el procés d'autoorganització de les persones que en fan ús, en col·laboració amb les administracions públiques que tenen responsabilitats sobre l'espai.

La seva dimensió simbòlica té a veure amb el significat que té aquest espai per a les persones, amb el lloc que ocupa en el nostre imaginari individual i col·lectiu, amb la seva història, amb la vivència, amb la memòria col·lectiva, generadora de sentiment de pertinença, fins i tot d'identitat compartida. I per enfortir aquesta dimensió en clau positiva també caldrà intencionalitat, acció col·lectiva, sent totalment interdependent de les millores o preservació del mateix espai físic.

Materialitzar aquesta intencionalitat en acció serà objectiu de l'acció comunitària,

i per fer-ho necessitarem organització i el projecte. Un punt de partida difícil en aquells espais que s'han degradat excessivament i ningú se'ls sent com a propis. Per sort, aquesta no és la situació del Rec.

Els inicis mai no són fàcils, i sempre hi ha d'haver algú que senti que això té sentit, que posi en el debat i l'agenda pública aquesta inquietud i que mobilitzi amb aquesta reflexió i interès la resta de la comunitat. I en el moment actual, ja hem superat aquest punt. Si bé inicialment era un somni o una idea d'algunes entitats com l'Associació de Veïns de Can Sant Joan de Montcada i Reixac, a data d'avui hi ha diferents entitats, serveis públics i administracions organitzades al voltant de la Taula del Rec Comtal i del projecte comunitari “El Rec es mou!”.

A partir d'aquests dues iniciatives, on la primera vetlla per la segona, s'està aconseguint treballar amb educadors socials a l'espai del Rec, implicant-hi les persones i famílies que en fan ús, generant consciència i implicació comunitària en la seva preservació, etc. I a poc a poc es van generant noves oportunitats.

Els centres educatius l'utilitzen com a espai privilegiat per a les seves classes de

▼ Foto: Monteada Comunicació

Naturals, estudiants universitaris l'estudien des de les lògiques ambientals i urbanes, s'està utilitzant com a espai per a la promoció de la salut, en aquest curs 2019-2020 s'iniciarà una recerca/acció participativa implicant-hi els centres educatius que s'ubiquen als extrems del Rec, i es comença a pensar en l'impuls d'iniciatives d'economia solidària, al voltant de la memòria i el medi ambient.

Per a mostra, un botó: "El Rec es mou!"

"El Rec es mou!" és la proposta comunitària en medi obert que cada estiu omple de vida el Rec Comtal, oferint una programació rica i variada d'activitats perquè les persones dels barris coneguin aquest espai públic, s'hi apropin i se n'apoderin.

Vivim activitats de totes menes, formes, textures i colors, i el més interessant és que moltes d'aquestes activitats esdevenen propostes en col·laboració amb veïnat i entitats tant de Vallbona com de Can Sant Joan, i d'aquesta manera es manté el caràcter comunitari i participatiu del projecte. El projecte, abans de sortir al carrer, viu tota una fase d'enxarxament on poder establir contacte, connexions, sinergies i col·laboracions amb entitats i persones del territori. Una fase, on co-crear propostes que han passat per un procés de coneixença i intercooperació i que esdevenen part important de la programació. Prop d'un 75% de les activitats s'han elaborat conjuntament amb entitats del territori.

És bonic veure com tantes persones i entitats dels barris s'hi involucren i hi col·

**El projecte, abans de
sortir al carrer, viu tota
una fase d'enxarxament
on poder establir
contacte, connexions,
sinergies i col·laboracions
amb entitats i persones
del territori.**

laboren desinteresadament per donar vida al barri i apostar per aquest, pel projecte i per la

seva gent. “El Rec es mou!” esdevé un projecte amb les persones i per a les persones, és una aposta per generar nous usos de l'espai públic, per gaudir-ne sota una mirada sostenible i saludable, considerant que, si gaudim del nostre entorn, ens és més fàcil tenir-ne cura, i convertim el sentiment de pertinença és un fet important.

“El Rec es mou!” es va iniciar el 2017, i va ser durant els primers dos anys que es va dinamitzar per part de la Fundació Jovent, de Ciutat Meridiana. I ha estat aquest, el seu tercer any, el 2019, que Tata Inti SCCL ha agafat el relleu, apostant per una programació d'activitats per a tots els públics i edats. Les tardes de dissabte les activitats s'han concentrat a la franja de Can Sant Joan, i els diumenges, a Vallbona, i han consistit en rutes, murals participatius, jocs tradicionals, jocs de taula, exhibició de circ, passejades, grafitis i una festa de cloenda col·lectiva!

Els infants en són els principals protagonistes, infants entre els 3 i 12 anys principalment que juguen, participen i es relacionen més enllà del seu lloc de procedència

o realitat socioeconòmica, perquè el joc i la creativitat ultrapassen les etiquetes i els pre-

judicis. Un Rec que per a moltes famílies, allunyades de l'oci comercial imperant, és el més semblant a la paraula vacances.

“El Rec es mou!” és d'un aquells projectes tan invisibles i alhora tan necessaris, i que retorna a l'essència d'allò que realment és important: les relacions humanes, els barris, les places, els espais de trobada i les mirades. Aquesta edició ha estat afectada, d'una banda, per un ús abusiu i descontrolat de l'espai per part d'alguns usuaris del lloc i, de altra, per una agressió sexual que va patir una treballadora de l'equip educatiu. Aquestes dues accions van activar la xarxa comunitària que hi ha al voltant del projecte per donar una resposta coordinada entre veïnat i administracions; van fer que es treballés amb profunditat el control i ús de l'espai, d'una banda, i la perspectiva de gènere i la importància d'uns barris lliures de violència, de l'altra, i van tnyir de color lila el projecte.

Hi ha elements a millorar i reptes. Des de l'estabilitat de l'equip i l'encert en les propostes, fins al futur incert del projecte. Cada any s'ha de batallar. Però sabem que

▼ Fotos: Montcada Comunicació

“El Rec es mou!” encara s’ha de moure, com l’aigua que conté per unificar barris i mirades. El procés i els resultat així ho avalen.

I segur que l’Èric i el Hassan cada estiu continuaran gaudint de la seva amistat. **Q**

CITA ARTICLE

ALCÁNTARA, Antonio; ARANDA, Mercè; MORALES, Ernesto. “El Rec Comtal: un gran equipament invisible”. *Quaderns d’Educació Social*. Col·legi d’Educadores i Educadors Socials de Catalunya. Núm. 21 (desembre 2019), p. 104-109.

RESUM

La reivindicació veïnal va recuperar el tram de l’històric Rec Comtal situat entre Montcada i Reixac i Nou Barris, a Barcelona. I la cooperació entre veïnat, serveis i administracions va crear el projecte d’acció comunitària “El Rec es mou!” amb la finalitat de generar pertinença i cohesió social.

Paraules clau: acció comunitària, espai públic, activisme veïnal

ABSTRACT

The neighborhood claim recovered the section of the historic Rec Comtal located between Montcada i Reixac and Nou Barris, Barcelona. And the cooperation between neighborhood, services and administrations created the community action project “The Rec moves!” in order to generate belonging and social cohesion.

Keywords: community action, public space, local activism

